

**Agnieszka Bocheńska-Niemiec, Karolina Anwajler,
Aleksandra Lis**

Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu

e-mails: agnieszka.bochenska@up.wroc.pl; karolina.anwajler@up.wroc.pl;
aleksandra.lis@up.wroc.pl

RZEKA W MIEŚCIE – ODMIENNE TYPY SYTUACJI PRZESTRZENNEJ DWÓCH ODCINKÓW RZEKI ODRY W KONTEKŚCIE AKTYWNOŚCI FIZYCZNEJ WROCLAWSKIEJ MŁODZIEŻY

RIVER IN THE CITY – DIFFERENT TYPES OF SPATIAL SITUATION OF TWO ODRA'S RIVER STRETCHES IN THE CONTEXT OF WROCLAW YOUTH PHYSICAL ACTIVITY

DOI: 10.15611/pn.2017.467.12

JEL Classification: I2, Q26

Streszczenie: Celem niniejszego artykułu jest analiza cech przestrzennych terenów nadbrzeżnych w kontekście ich wpływu na aktywność fizyczną młodzieży. Przeprowadzono analizę porównawczą dwóch odmiennych terenów (studia przypadków) obejmujących wybrane fragmenty rzeki Odry we Wrocławiu oraz dokonano ich oceny pod kątem, określonych na podstawie przeglądu literatury, kryteriów obejmujących wybrane czynniki przestrzenne (zabudowa, elementy naturalne, bezpieczeństwo, uciążliwość, elementy rekreacji). Podstawą oceny były badania terenowe prowadzące do rozpoznania cech przestrzeni i zachowań użytkowników. W wyniku analiz określony został wymiar i charakter oddziaływania powyższych czynników oraz wykazano istotne różnice wynikające z lokalizacji. Prezentowany artykuł stanowi przyczynek do dalszych badań, ma charakter inicjujący i pilotażowy, sygnalizując wątki przyszłych poszukiwań.

Słowa kluczowe: aktywność fizyczna młodzieży, rzeka w mieście, rekreacja, tereny zieleni.

Summary: The main purpose of this paper is to analyze the spatial characteristics of riverside areas in the context of their impact on the physical activity of the youth. The authors made a comparative analysis of two different areas (case studies) including selected parts of the Odra river in Wrocław and evaluated their assessment at selected criteria including spatial factors (buildings, natural features, safety, nuisance elements recreation) based on a review of literature. The evaluation was based on field studies which lead to the recognition of the space characteristics and behaviors of the users. As a result of the analysis the extent and nature

of the impact of the above factors and demonstrated significant differences arising from the location were defined.

Keywords: youth physical activity, a river in the city, recreation, green areas.

1. Wstęp

Postęp cywilizacyjny, związany z ciągłym rozwojem w nauce i technice, warunkuje istotną poprawę jakości życia ludzi na całym świecie. Jest on więc zarówno błogosławieństwem, jak i przekleństwem, niosąc ze sobą nowe, niegdyś nieznane problemy [Skowroński 2006]. Wspomniane zmiany w życiu ludzi niejednokrotnie oddziałują na wzrost tempa życia, zwiększony stres i pośpiech, są przyczynkiem do tzw. chorób cywilizacyjnych [Cohen 1989; Trnovec i in. 2001]. Przykładem może być otyłość, przyjmująca dziś formę epidemii, która przez rodziców zaliczona została do czołówki zjawisk najbardziej niepokojących [Godbey 2009]. Oprócz typowych schorzeń zdrowotnych (m.in. nadciśnienia tętniczego, miażdżycy, nerwicy czy depresji), alarmujące wydają się także skutki obejmujące swym zasięgiem strefę społeczną – ograniczenie kontaktów międzyludzkich czy też problemy z koncentracją [Andrzejewska i in. 2013]. Aktywność fizyczna ma bardzo szerokie oddziaływanie – nie tylko wpływa na poprawę zdrowia psychicznego i fizycznego jednostki, ale również stymuluje i wspomaga jej rozwój społeczny [Wojtyła i in. 2011]. Nawyk aktywnego trybu życia powinien być kształtowany już w dzieciństwie [Wolny 2003], dzięki czemu zwiększa się szansa na zachowanie zdrowego stylu w dorosłym życiu. Przestrzeń miejska powinna zachęcać do aktywności fizycznej, zwłaszcza takie tereny miejskie, jak tereny nadrzeczne, które posiadają szczególne walory rekreacyjne: kontakt z wodą, linearne tereny spacerowe, ścieżki rowerowe, murawy rekreacyjne itp. Te cechy terenów nadrzecznych sprawiają, że mogą one odgrywać w mieście szczególnie istotną rolę w inicjowaniu i rozwijaniu aktywności fizycznej młodzieży pod warunkiem odpowiedniego kształtowania i lokalizowania w tkance miejskiej. Analizy i rekomendacje przestrzenne związane z terenami nadrzeczными i ich rolą społeczną najczęściej skupiają się na ich aktywizacji z uwzględnieniem wszystkich grup mieszkańców [Lis i in. 2014].

W niniejszym artykule autorki zawężają poszukiwania badawcze dotyczące wpływu terenów nadrzecznych na rekreację, a w szczególności na aktywność fizyczną, do jednej grupy społecznej – do młodzieży. Poszukując cech i komponentów przestrzennych o kluczowej roli dla aktywizacji fizycznej tej grupy, autorzy budują zbiór atrybutów przestrzennych, których występowanie analizują w odniesieniu do dwóch, odmiennych pod względem formy i lokalizacji, terenów nadrzecznych we Wrocławiu. Analiza porównawcza tych terenów prowadzi do wniosków na temat ich obecnej roli i potencjału jako miejsca aktywności fizycznej młodzieży, a także jest punktem wyjścia do sformułowanych rekomendacji przestrzennych.

2. Metodyka badań

Realizując cel podjętych badań, autorki określiły, na podstawie przeglądu światowej literatury, parametry przestrzenne mające wpływ na możliwość i stopień wykorzystania terenów nadrzecznych dla rekreacji młodzieży, porządkując je w kluczowe kategorie (tab. 1). Podstawą wyboru kategorii była ich ugruntowana pozycja (powszechność występowania w literaturze przedmiotu) jako zespołu czynników charakteryzujących właściwości przestrzeni mające wpływ na jej wykorzystanie rekreacyjne oraz istotność tych kryteriów dla rekreacji analizowanej grupy wiekowej (młodzieży). W zestawieniu (tab. 1) zawarto krótki opis wybranych parametrów wraz ze wskazaniem uwzględniających go przykładowych pozycji literatury. Tak dobrane parametry oceny stanowią autorską próbę metodyczną. Kolejnym krokiem było wykonanie analizy porównawczej dwóch terenów nadrzecznych we Wrocławiu o odmiennej strukturze funkcjonalno-przestrzennej i lokalizacji (rys. 1). Do porównania wybrano tereny zlokalizowane w niedalekim sąsiedztwie rzeki Odry, znajdujące się w ścisłym centrum, oraz tereny zlokalizowane na obszarach bardziej peryferyjnych. Granice obu terenów podłużne do cieką określono w odległości 500 m od koryta rzeki w obu jej kierunkach. Ponieważ tereny nadrzeczne można zdefiniować jako „obszary towarzyszące rzece w jej bezpośrednim otoczeniu, uzależnione od jej dobrodziejstw i zagrożeń oraz tworzące strukturę przestrzenno-funkcjonalną miasta” [Muszyńska-Jeleszyńska 2012, s. 246], autorki zakładają, iż w myśl tej definicji można uznać za teren objęty zasięgiem oddziaływania rzeki sąsiadujące z nią fragmenty miasta. Natomiast w układzie poprzecznym do cieką za granice uznano wyraźne bariery wizualne. Podstawą przeprowadzonych analiz były badania terenowe *in situ* oraz badania kameralne (analiza materiałów kartograficznych). Ostatnim etapem było sformułowanie wniosków oraz rekomendacji przestrzennych odnoszących się do sugerowanych zmian podnoszących wartość terenów nadrzecznych jako miejsca rekreacji młodzieży. Sformułowane rekomendacje charakteryzują się na tyle dużym stopniem uogólnienia, że mogą zostać odniesione do innych terenów o podobnym charakterze.

Naukowcy w swych pracach wyróżnili pewne cechy przestrzenne (parametry) mogące mieć wpływ na rekreację młodzieży, jak: zabudowa, w tym jej typ, charakter, towarzysząca jej zieleń i jej funkcje [Thompson 2013; Rosenberg i in. 2009; Popkin i in. 2005; Timperio i in. 2012; Sugiyama i in. 2009], bezpieczeństwo w postaci śladów zachowań użytkowników, np. butelek po alkoholu, skupisk śmieci, wandalizmu czy dewastacji [Nasar i in. 2015; Brown i in. 2014; Roman i in. 2013; Sandy i in. 2013; Bringolf-Isler i in. 2010], uciążliwości, takie jak hałas panujący na badanym obszarze, występowanie oraz ilość barier funkcjonalnych, w tym np. bariery architektoniczne i wizualne [Giles-Corti i in. 2005; Sugiyama i in. 2009] czy też bariery przestrzenne (bezpośrednia strefa nadrzeczna) w postaci elementów przestrzennych wpływających na poruszanie się użytkowników [Cutts i in. 2005; Sugiyama i in. 2009], elementy naturalne (forma, struktura, ilość) [Ries i in. 2009; Lachowyc i in.

Rys. 1. Lokalizacja obszarów badań w mieście

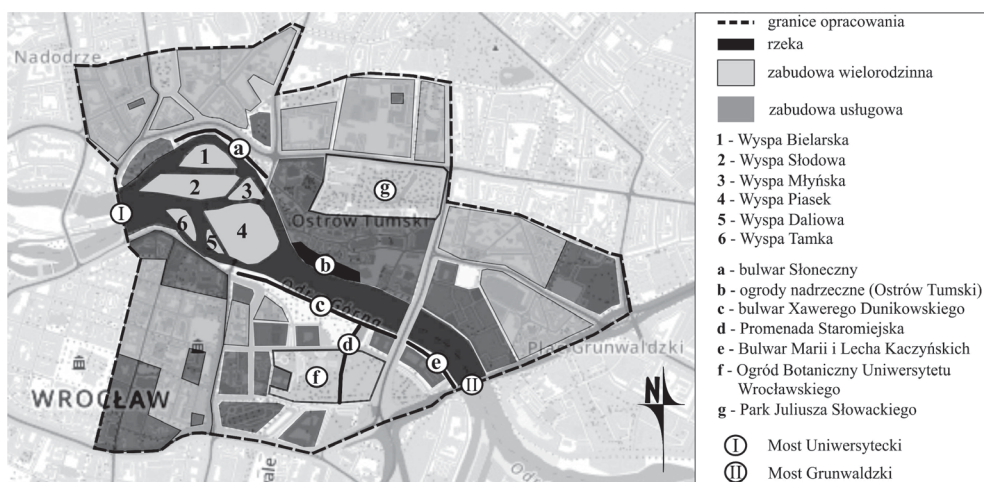
Źródło: opracowanie własne (źródło podkładu (zmienione): http://www.wroclaw.pl/files/edu_szkoly/WED_S2p05z10_Obwod_y_Gim_2011.pdf).

2012; Wolch i in. 2011; Jonngeneel-Grimen i in. 2014], elementy rekreacji, w tym zróżnicowany program rekreacyjny [Ries i in. 2009; Lachowycz i in. 2012; Wolch i in. 2011; Jonngeneel-Grimen i in. 2014] oraz dostępność terenów, w tym dostępność do wody (wraz z określeniem barier wizualnych i przestrzennych) [Ries i in. 2009; Stark i in. 2014; Reyesa i in. 2014; Roche i in. 2009].

3. Ocena porównawcza badanych terenów

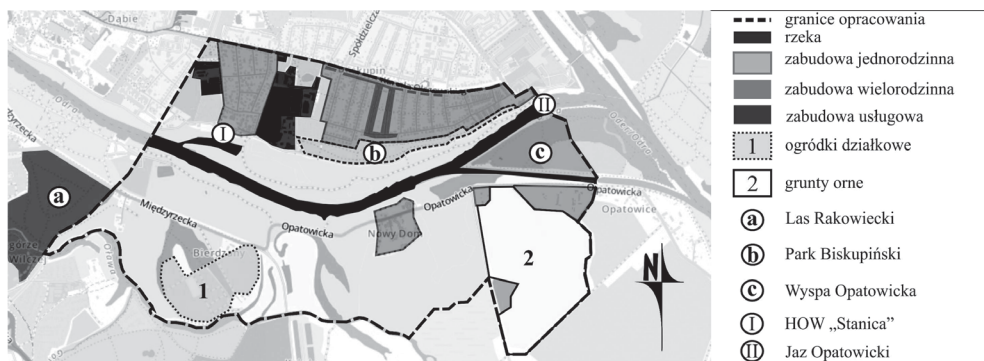
Obszar 1 jest położony niemal w centrum miasta (odcinek Odry pomiędzy mostem Grunwaldzkim (II) a mostem Uniwersyteckim (I)). Charakteryzuje się przede wszystkim zabudową kamienicową oraz blokową wielorodzinną. W jego obrębie znajdują się wyspy: Bielarska (1) i Słodowa (2) o charakterze wypoczynkowo-rekreacyjnym, Młyńska – z usługami gastronomicznymi (3), Piasek – m.in. z Ewangelikalną Wyższą Szkołą Teologiczną, Biblioteką Uniwersytecką Na Piasku (4), Dalio-wa, na której dominuje zieleń (5) oraz Tamka stanowiąca teren zamknięty (6). Tereny nadrzeczne mogące służyć rekreacji młodzieży stanowią: bulwar Słoneczny (a),

ogrody nadrzeczne na Ostrowie Tumskim (b), bulwar Xawerego Dunikowskiego (c), Promenada Staromiejska (d), bulwar Marii i Lecha Kaczyńskich (e), Ogród Botaniczny Uniwersytetu Wrocławskiego (f), Park Juliusza Słowackiego (g) oraz liczne place i skwery (rys. 2). W tabeli 2 przedstawiono charakterystykę obszaru w oparciu o parametry przestrzenne mające wpływ na wykorzystanie rekreacyjne terenu przez młodzież.

Rys. 2. Obszar badanego terenu (1)

Źródło: opracowanie własne (źródło podkładu (zmienione): <http://www.openstreetmap.org/export#map=15/51.1117/17.0419&layers=H>).

Rys. 3. Obszar badanego terenu (2)

Źródło: opracowanie własne (źródło podkładu (zmienione): <http://www.openstreetmap.org/export#map=14/51.0945/17.1069&layers=H>).

Tabela 1. Charakterystyka obszaru 1 w oparciu o parametry przestrzenne mające wpływ na wykorzystanie rekreacyjne terenu przez młodzież

Główne kryteria badań (badany parametr)	Obszar 1	Obszar 2
Zabudowa (typ i charakter)	<p>Zabudowa kamienicowa</p> <p>Obejmuje zdecydowaną większość terenu, stanowi element charakterystyczny dla całości. Zabudowa w zróżnicowanym stanie technicznym – niektóre kamienice po gruntownej renowacji</p> <p>Zabudowa wielorodzinna 3-, 4-, 6-kondygnacyjna</p>	<p>Zabudowa jednorodzinna</p> <p>Tereny posiadłości ogrodzone, w różnym stanie utrzymania (zieleni przydomowa zamiedbana, pełna starych mebli, zły stan elewacji itd.)</p>
	<p>Rozproszona w całym obrębie badanego terenu – większe układy urbanistyczne widoczne w części północno-wschodniej</p>	<p>W dobrym stanie technicznym, elewacje w różnym stanie estetycznym, budynkom towarzyszą ogrody frontowe oraz zieleni wewnątrz zabudowań urbanistycznych</p>
	<p>Zabudowa usługowa</p> <p>Obejmuje przede wszystkim partery obiektów mieszkalnych. Wyróżniają się obiekty usługowe stanowią m.in.: hotel Plaza, Pasaż Grunwaldzki, Galeria Dominikańska, Hotel Radisson Blue. Duża część omawianego terenu znajduje się w rejonie ogólnomiejskiego ośrodka usługowego (Rynek i okolice) oraz ośrodka wspierającego centrum (Pasaż Grunwaldzki). Wyróżniającym się miejscem jest Ostrów Tumski z zabudową sakralną. Liczne obiekty atrakcyjne turystycznie, m.in. Panorama Raclawicka czy Muzeum Architektury</p>	<p>Północna część terenu: Kampus Biskupin Uniwersytetu Przyrodniczego, większe obszary zamkniętych terenów usługowych (laboratorium, części samochodowe, komputerowe itd.), drobne obiekty – sklepy, warsztaty, przystanie – Harcerski Ośrodek Wodny „Sianica”. Stwierdzono także kilka pustostanów oraz nieużytków w pobliżu grobli Szczymicko-Opatowickiej. Południowa część terenu: obiekty usługowych, jest znacznie mniej, m.in. Ośrodek Jeździecki „Ranczo na Grobli”</p>
Bezpieczeństwo (ślady, oznaki zachowań)	<p>Zaśmiecenie, dewastacja, wandalizm</p> <p>Liczne graffiti na ścianach budynków (m.in. wnętrza podwórzowe). Problem dotyczy niemal całego obszaru. Ślady zachowań użytkowników w postaci zaśmiecen obejmują praktycznie cały obszar</p>	<p>Na północnej i południowej części terenu badań zauważono liczne ślady zachowań użytkowników (zaśmiecenia, porzucane butelki i puszki po alkoholu – najczęściej w pobliżu krzewów i w wysokiej trawie przy ciągach pieszych). Najliczniejsze skupiska zauważono przy „Malpim Gaju” na Wyspie Opatowickiej, w pobliżu ogródków działkowych. Zauważono także skupisko niepotrzebnych rzeczy oraz prowizoryczne szopy w złym stanie technicznym towarzyszące zabudowie prywatnej w pobliżu Ośrodka Jeździeckiego. Na elewacjach pustostanów czy małej architektury pojawiają się graffiti</p>
Uciążliwość (hałas, bariery przestrzenne (bezpośrednia strefa nadzeczna))	<p>Hałas</p> <p>Teren zlokalizowany jest w ścisłym centrum miasta z licznymi drogami oraz rozbudowaną komunikacją miejską. Na całym obszarze poziom hałasu waha się w granicach 55-75 dB (ruch drogowy LDWN)^a</p>	<p>Teren charakteryzuje się ciszą i spokojem. Jedynie wzdłuż ciągów kolejowych poziom hałasu wzdłuż ulicy Olszewskiego wynosi do 75 dB LDWN, do 65 dB LN, przy ul. Międzyrzeckiej do 70 dB LDWN i do 60 dB LN, natomiast na reszcie dróg dojazdowych do 60 LDWN oraz do 60 dB LN^a</p>
	<p>Odechody zwierząt</p> <p>Problem dotyczy przede wszystkim obszarów w północnej części terenu (Nadodrza), co może wynikać z braku przestrzeni przeznaczonej dla właścicieli czworonogów lub odpowiedniego wyposazenia</p>	<p>Jaz Opatowicki – szum wynikający ze spadku spiętrzonej wody</p> <p>Warsztat/pracownia w północnej części terenu – odgłosy robót</p> <p>Odechody zwierząt</p> <p>Ze względu na naturalny charakter terenu i jego wielkość odchody zwierząt nie stanowią istotnego problemu</p>

Bariery przestrzenne (bepośrednia strefa nadrzeczna)	W najbliższym sąsiedztwie rzeki w większości została zapewniona infrastruktura umożliwiająca poruszanie się wszystkim użytkownikom – obecność poręczy przy schodach, ramp, wyraźne ciągi komunikacji pieszej o dobrym stanie technicznym nawierzchni. Brak wyraźnych barier wizualnych w postaci zbyt gęstej roślinności	Bariery funkcjonalne i wizualne Wejście oraz zejście z walu wiąże się z pokonaniem schodów lub pokonaniem różnicy wynikającej z ukształtowania terenu – schody zlokalizowane są jedynie w niektórych miejscach. Zarówno w północnej, jak i południowej części terenu, w strefie nadrzecznej, występują zbiorowiska wysokiej i gęstej roślinności (bariera funkcjonalna i wizualna)
Elementy naturalne (forma, struktura, ilość)	Forma/struktura Roślinność międzyblokowa – nieliczne zadrzewienia i zakrzewienia wraz z powierzchniami trawiastymi. Widoczna działalność mieszkaninów. Roślinność parkowa oraz w najbliższym sąsiedztwie rzeki – zróżnicowana, o wyraźnych układach kompozycyjnych	Roślinność przydomowa (zadbana lub niepielęgnowana, formowana, kompozycyjna, czasem zdominowana przez nawierzchnie trawiaste z pojedynczymi nasadzeniami drzew), roślinność parkowa (dominują ce nasadzenia drzew, powierzchnie trawiaste, pojedyncze grupy krzewów), roślinność na terenach nadrzecznych (łąki zalewowe, dominujące tereny zieleni niskiej z obszarami porośniętymi krzewami, grupy drzew występujących również przy ciągu pieszym – grobla Szczytnicko-Opatowicka – oraz zarosła rzeczne)
Elementy rekreacji (zróżnicowany program rekreacyjny)	Ilość Niewielkie obszary międzyblokowe, wśród większych terenów z różnorodnością należy wymienić wyspy, Park Juliusza Słowackiego, Ogród Botaniczny, Plac Św. Macieja i Skwer Skazającej Gwiazdy Tematyczny plac zabaw na Wyspie Bielańskiej, ciągi pieszo-rowerowe wzdłuż bulwarów, wnętrza podwórkowe z placami zabaw – niewielka liczba, wyposażenie najczęściej dedykowane najmłodszym dzieciom, Park Juliusza Słowackiego (m.in. bieganie, spacerowanie), boiska zlokalizowane na terenach szkół, wypoczynalna kajaków (Zatoka Gondoli)	Bardzo duże, rozległe obszary terenów zieleni Harcerski Ośrodek Wodny „Ślania”, Ośrodek Jeździecki „Ranczo na Grobli”, Park Biskupiński (kort tenisowy, boisko do koszykówki, przyrządy do gimnastyki, boisko do piłki nożnej, ścieżka zdrowia, place zabaw, tereny zieleni rekreacyjnej w postaci polan) ciągi pieszo-rowerowe – grobla Szczytnicko-Opatowicka i wzdłuż ulicy Międzyrzeckiej, „Małpi Gaj” na Wyspie Opatowickiej
Dostępność terenów, w tym dostępność do wody)	Dostępność do wody jest możliwa na wyspach oraz fragmentarycznie na bulwarach nadrzecznych Dostępność terenów	Na całym badanym obszarze dostępność do wody jest dobra Północna część terenu jest dobrze dostępna. Na teren nadrzeczny można się dostać przez Most Zwierzyniecki, Park Dąbski, ulicę Rzeźbiarską, Jerzego Jana Urbanego, Bolesława Biegasa, Koźuchowska, Jacka Matczewskiego, Aleksandra Orłowskiego, Braci Giermyńskich i Bartoszewicza. Południowa część terenu jest słabo dostępna – głównie przez ulicę Opatowicką, Międzyrzecką oraz Na Grobli (tylko w kilku miejscach). Wyspa Opatowicka oraz Kładka Zwierzyniecka łączą obie części terenu

^a Według mapy akustycznej Wrocławia – <http://gis.um.wroc.pl/imap/?gmap=gp2> (27.06.2016).

Źródło: opracowanie własne.

Obszar 2 charakteryzuje się odmienną formą przestrzenną – jest on podłużnym, otwartym terenem zieleni wzdłuż brzegów rzeki Odry. Teren znajduje się w bliskim sąsiedztwie Ogrodu Zoologicznego oraz Parku Dąbskiego na północy, przechodzi także w dość znacznym stopniu w Park Biskupiński (b). Na północy dominuje zabudowa jednorodzinna z ogródkami przydomowymi i wielorodzinna z zielenią między i przy zabudowie, natomiast na południu sytuacja przestrzenna kształtuje się odmiennie – zabudowa jest rozproszona i stanowią ją głównie domy jednorodzinne. Teren nadbrzeżny jest bardzo rozległy i przechodzi w naturalne łąki i zadrzewienia – niedaleko znajduje się Las Rakowiecki (a), duże obszary ogródków działkowych (1) i gruntów ornych (2). W granicach terenu badań położona jest także Wyspa Opatowicka (c), częściowo zalesiona, na której utworzony został park linowy „Małpi Gaj”. Rozmieszczenie opisanych obiektów pokazano na rys. 3. Przedstawiono także charakterystykę obszaru w oparciu o parametry przestrzenne mające wpływ na wykorzystanie rekreacyjne terenu przez młodzież (tab. 3).

4. Wnioski

Przeprowadzone badania i analizy wykazały, że w centrum miasta dostęp do wody jest zdecydowanie bardziej ograniczony aniżeli w dalszych rejonach miasta. Na podstawie badań autorki sformułowały następujące wnioski dotyczące możliwości wykorzystania badanych terenów przez młodzież w celach rekreacyjnych:

Zabudowa – typ i charakter zabudowy mają znaczny wpływ na dostępność do terenów nadrzecznych i samej rzeki. Obszar 2 daje możliwość nieograniczonego i bezpośredniego kontaktu z wodą, obszar 1 możliwość pozorną – użytkownicy mogą głównie ją obserwować, kontakt bezpośredni jest możliwy jedynie na wyspach. W przypadku młodzieży kontakt z wodą i możliwość odpoczynku w jej pobliżu stanowi niezwykle atrakcyjny czynnik i teren powinien go oferować. Na obszarze 1 dominują przestrzenie o charakterze publicznym, niejednokrotnie „wdzierające się” w podwórka, na obszarze 2 przeważają przestrzenie ogólnodostępne i otwarte tereny rekreacyjne, które sprzyjają kontaktom społecznym. U młodzieży rozwija się silna potrzeba terytorialności oraz prywatności, dąży ona przede wszystkim do osiągnięcia intymności z przyjaciółmi lub samotności [Anwajler 2014]. Stąd przypuszczenie, iż przestrzenie oferujące możliwość zacieśniania więzi społecznych czy też prywatność będą odbierane przez młodych ludzi jako przestrzenie atrakcyjne.

Bezpieczeństwo – wizualne aspekty zespołów urbanistycznych, czy to jednorodzinnych, czy wielorodzinnych, wraz z zielenią towarzyszącą mają wpływ na odbiór wizualny przestrzeni. W przypadku zarówno obszaru 1, jak i obszaru 2 poczucie bezpieczeństwa może być niskie. Pierwszy teren posiada liczne obszary opresyjne i ucieczkowe (np. przejścia pod i między budynkami), jest pełen ludzi, co może się przyczyniać do anonimowości i wpływać negatywnie na kontrolę nieformalną. Drugi teren posiada natomiast znaczną ilość zieleni o różnej formie

i strukturze, stanowiącą bariery zarówno wizualne, jak i funkcjonalne. Na obszarze zauważono bardzo dużo śladów zachowań w postaci butelek po alkoholu, zaśmiecenia i dzikich składowisk odpadów wśród roślinności. U młodzieży poczucie braku bezpieczeństwa jest na ogół słabo wykształcone, być może tereny oferujące bariery przestrzenne i wizualne nie będą odbierane jako niebezpieczne, a wręcz korzystne w przypadku zachowań związanych z zaspokajaniem potrzeby prywatności [Anwajler 2014]. Przepuszczalnie także zaśmiecenia, graffiti czy wandalizm nie muszą być odbierane przez młodych ludzi jako elementy wpływające na poczucie lęku.

Uciążliwości – obszar 1 charakteryzuje się większym natężeniem ruchu i hałasu, na obszarze 2 jedynym elementem stanowiącym źródło hałasu, oprócz głównych dróg kołowych, jest jaz, którego oddziaływanie jest raczej pozytywne, gdyż szum wody stanowi atrakcję, mimo iż może zagłuszać pewne sytuacje w przestrzeni – prawdopodobnie dla młodzieży będzie to bardzo atrakcyjny czynnik.

Bariery przestrzenne – obszar 1 charakteryzuje się licznymi barierami przestrzennymi ograniczającymi dostęp do wody (wysokie zabudowane brzegi), jednakże wśród nowych realizacji przestrzennych zauważono tendencję do zmiany tego zjawiska (drewniane pomosty nad wodą). W przypadku obszaru 2 istniejące bariery nie stanowią dla młodzieży problemu w ich pokonaniu, mogą być nawet atrakcyjne (odpoczynek na schodach przy grobli). Obszar 1, ze względu na projektowane formy roślinności, charakteryzuje się zdecydowanie lepszą widocznością i brakiem barier wizualnych i funkcjonalnych, w przeciwieństwie do obszaru 2, gdzie obecne są liczne zadrzewienia i zakrzewienia w formie naturalnej.

Elementy naturalne – elementy naturalne są najliczniejsze na obszarze 2 – występują w postaci rozległych i naturalnych terenów pokrytych dużą ilością roślinności o różnej formie i strukturze, co może sprzyjać niczym nieograniczonej rekreacji czynnej; zieleń jest naturalna, obfita, kształtująca zróżnicowane przestrzenie (zamknięte lub otwarte) służące zaspokajaniu różnorodnych potrzeb młodzieży. Obszar 1 cechuje mała liczba terenów zieleni, o typowo miejskim, antropogenicznym charakterze, jedynie wyspy, bulwary i obszar parku stanowią przestrzenie ze znaczną ilością zieleni. W większości tereny podwórkowe zajmowane są przez samochody, co w połączeniu z brakiem zieleni stanowi silny aspekt zniechęcający do przebywania w takim obszarze. Ponadto, jak wspomniano wcześniej, brak zieleni powoduje ograniczenia w kształtowaniu zróżnicowanych przestrzeni, co zmniejsza atrakcyjność terenów rekreacyjnych.

Elementy rekreacji – elementy rekreacji przeważają na obszarze 2 ze względu na obecność atrakcyjnego i dobrze wyposażonego Parku Biskupińskiego, przystani czy po prostu rozległych i ogólnodostępnych terenów nadrzecznych sprzyjających rekreacji indywidualnej. Z punktu widzenia młodzieży obszar ten oferuje atrakcyjne i alternatywne spędzanie wolnego czasu, zarówno dla grup, jak i pojedynczych osób. Obszar 1 z kolei oferuje wyspy z placami zabaw, miejscami wypoczynku stacjonarnego itd., podwórka z placami zabaw czy Parkiem Słowackiego i bulwarami. Jednakże w większości brakuje małej architektury dedykowanej młodzieży. W obu

Tabela 4. Rekomendacje przestrzenne dla badanych terenów nadrzecznych

Główne kryteria badań	Badany czynnik	Obszar 1	Obszar 2
Zabudowa	Typ i charakter zabudowy	Dbałość o dobry stan utrzymania elewacji i zieleni przy budynkach mieszkalnych – edukacja i podniesienie świadomości mieszkańców na temat wpływu wizualnych aspektów zabudowy na otoczenie	
Bezpieczeństwo	Ślady, oznaki zachowań	Wszelkie zaśmiecenia oraz inne oznaki zachowań w terenie powinny być systematycznie usuwane	
Uciążliwość	Hałas	Tworzenie barier akustycznych odgradzających ruchliwe ulice od terenów rekreacyjnych	Sum związany z wodą jest zjawiskiem korzystnym – należy kształtować ośrodki aktywności w pobliżu jazu. Usługi generujące hałas powinny być oddalone od terenów przeznaczonych na odpoczynek bierny
Elementy naturalne	Bariony przestrzenne	Zachowanie obecnego stanu wraz z wprowadzaniem dodatkowych rozwiązań sprzyjających poprawie mobilności użytkowników	Dostosowanie schodów czy barierek do użytkowników w różnym wieku, nawet jeśli dla młodzieży są elementami atrakcyjnymi. Ogrózenia nie powinny stanowić bariery wizualnej
	Forma Struktura Ilość	Uzupełnienie kompozycji roślinnych we wnętrzach podwórkowych – nadanie dodatkowych funkcji roślinności (np. osłaniającej, a nie tylko dekoracyjnej) Dbałość o ilość i strukturę zieleni w nowych inwestycjach	Zapewnienie możliwości kontaktu z naturą, kreowanie miejsc zacienionych, osłoniętych, naturalnych, z uwzględnieniem norm formalno-prawnych, zasad bezpieczeństwa przeciwpożarowego oraz bezpieczeństwa użytkowników (m.in. dobra widoczność, brak istotnych barier funkcjonalnych). Jednakże, ze względu na różnorodne potrzeby młodzieży, przestrzenie powinny oferować także miejsca sprzyjające prywatności
Elementy rekreacji	Zróżnicowany program rekreacyjny	Zwiększenie przestrzeni rekreacyjnej – uzupełnienie wnętr podwórkowych o elementy małej architektury dedykowanej młodzieży. Dbałość o zróżnicowanie małej architektury na terenach nadbrzeżnych (obecnie zagospodarowanie sprzyja głównie rekreacji biernej)	Dążenie do bliższej względem siebie lokalizacji oraz różnorodności elementów o funkcji rekreacyjnej, generujących napływ użytkowników i ważnych w przypadku rozwoju i aktywności fizycznej młodzieży (kierowanej silną potrzebą samorealizacji w czasie wolnym), sprzyjają także grupowym formom aktywności fizycznej oraz rywalizacji (jeden z motywów zachowań sportowych)
Dostępność	Dostępność terenów, w tym dostępność do wody	Dbałość o zwiększenie dostępności do wody poprzez odpowiednie zagospodarowanie brzegów (np. schody terenowe, platformy)	Dostępność do terenu powinna być łatwa – czytelne wejścia, trasy gwarantujące kilka alternatywnych dróg (nawet jeśli w przypadku młodzieży stanowi to czynnik mniej istotny niż dla osób starszych). Dostępność do wody jest ważnym czynnikiem stanowiącym o atrakcyjności danego obszaru – powinna być ona duża

Źródło: opracowanie własne

przypadkach bogatą ofertę rekreacyjną można odnaleźć w ogólnodostępnych przestrzeniach o znacznej powierzchni (m.in. park, bulwar), w przestrzeniach pomniejszych mała architektura najczęściej jest uboga i zdewastowana.

Dostępność – ze względu na rozbudowaną siatkę dróg i przejść dostępność obszaru 1 jest lepsza. Obszar 2 jest terenem rozległym, o podłużnej formie, na który prowadzą konkretne ulice. Dostanie się za ich pomocą na teren nadrzeczny, jak i poruszanie się po nim z punktu widzenia młodzieży nie stanowi problemu ze względu na dużą mobilność tych użytkowników – dotyczy to północnej części terenu, południowa jest zdecydowanie trudniej dostępna.

Na podstawie wniosków autorki sformułowały rekomendacje przestrzenne odnoszące się do proponowanych kierunków przekształceń terenów nadrzecznych prowadzących do zwiększenia ich atrakcyjności rekreacyjnej dla młodzieży. Prezentowane rekomendacje mogą zostać odniesione do podobnych przestrzeni miejskich (tab. 4).

5. Zakończenie

Kształtowanie terenów nadrzecznych dużych miast podporządkowane jest, co wydaje się oczywiste, warunkom bezpieczeństwa przeciwpowodziowego, stanowiącego priorytet w doborze sposobów ukształtowania. Jednakże współczesne tendencje dotyczące kształtowania przestrzeni nadrzecznych na terenach zurbanizowanych dążą do „przywracania” rzeki miastu. W przypadku Wrocławia krokiem w tę stronę jest modernizacja Wrocławskiego Węzła Wodnego, która jednak nie wyczerpuje możliwości wykorzystania podobnych terenów – możliwości obserwowanych w licznych realizacjach na świecie. Tereny nadrzeczne to ważne społecznie miejsca rekreacji i spędzania wolnego czasu, dlatego też powinny oferować bezpośredni kontakt z wodą. Młodzież stanowi grupę społeczną o zróżnicowanych potrzebach, które niejednokrotnie kolidują z potrzebami pozostałej części społeczeństwa. Dlatego tak ważne jest poznanie preferowanych form aktywności fizycznej młodych ludzi w obecnych czasach i kształtowanie przestrzeni z wykorzystaniem tej wiedzy (np. dostosowanie przestrzeni do łatwego korzystania z technologii – smartfonów, laptopów; możliwość aktywności grupowych).

Na podstawie przeprowadzonych analiz można wnioskować, że każdy z badanych obszarów zawiera elementy potencjalnie sprzyjające aktywności fizycznej młodzieży. Można przypuszczać, że obszar 2, pomimo braku wyraźnego zagospodarowania, jest atrakcyjniejszy aniżeli nowoczesne propozycje rozwiązań przestrzennych w centrum miasta. Występujące tam rozległe tereny umożliwiają swobodny wybór aktywności fizycznej. obszar zieleni niskiej umożliwia zarówno wypoczynek bierny, jak i wypoczynek czynny, w przeciwieństwie do obszaru 1, którego zagospodarowanie narzuca określone formy aktywności fizycznych (nawierzchnia utwardzona warunkuje przede wszystkim ruch tranzytowy). Obszar 2, dzięki swojej naturalności i rozległości, umożliwia przenikanie oddziaływania rze-

ki w głąb miasta, w odróżnieniu od obszaru 1, gdzie wyraźnie można odczuć granicę rzeka–miasto.

Zagadnienie wpływu przestrzeni na aktywność fizyczną młodzieży jest złożone, rozległe i interdyscyplinarne. Równocześnie, ze względu na pogłębiający się problem chorób cywilizacyjnych, jest ono nie tylko aktualne, ale coraz ważniejsze w myśleniu o kształtowaniu tkanki miejskiej. Wymaga wielu badań o szerokim zasięgu tematycznym prowadzących do pogłębienia rozumienia istoty oddziaływania przestrzeni w tym aspekcie i pozwalających na jego optymalne programowanie. Prezentowany artykuł stanowi przyczynek do takich badań, ma charakter inicjujący i pilotażowy, sygnalizując wątki przyszłych poszukiwań. W szczególności wskazane wydaje się prowadzenie w przyszłości regularnych badań terenowych i ankietowych, pozwalających określić i następnie zweryfikować wpływ tych terenów na zwiększenie aktywności fizycznej tej grupy społecznej, a także, przynajmniej w pewnym stopniu, prognozować przyszłe zmiany dotyczące relacji między przestrzenią terenów nadrzecznych a jej młodym użytkownikiem.

Literatura

- Anwajler K., 2014, *Prywatność w przestrzeni publicznej. Analiza problemu. Studium projektowe wybranych przestrzeni*, praca magisterska napisana pod opieką dr hab. inż. arch. Aleksandry Lis, Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu (maszynopis).
- Bringolf-Isler B., Grize L., Mader U., Ruch N., Sennhauser F., Braun-Fahrland Ch., 2010, *Built environment, parents' perception, and children's vigorous outdoor play*, Preventive Medicine, no. 50, s. 251-256.
- Brown B., Werner C., Smith K., Tribby C., Miller H., 2014, *Physical activity mediates the relationship between perceived crime safety and obesity*, Preventive Medicine, no. 66, s. 140-144.
- Cohen M.N., 1989, *Health and the Rise of Civilization*, Yale University, Press New Haven, London.
- Cutts B., Darby K., Boone Ch., Brewis A., 2009, *City structure, obesity, and environmental justice. An integrated analysis of physical and social barriers to walkable streets and park access*, Social Science & Medicine, no. 69, s. 1314-1322.
- Giles-Corti B., Broomhall M., Knuiaman M., Collins C., Douglas K., Ng K., Lange A., Donovan R., 2005, *Increasing Walking. How Important Is Distance To, Attractiveness, and Size of Public Open Space?*, American Journal of Preventive Medicine, vol. 28, no. 2S2, s. 169-176.
- Godbey G., 2009, *Outdoor recreation, health, and wellness: Understanding and enhancing the relationship*, Resources for the Future Discussion Paper, no. 09-21, s. 1-42.
- Jongeneel-Grimen B., Droomers M., Oers H., Stronks K., Kunst A. 2014, *The relationship between physical activity and the living environment*, Health & Place, no. 26, s. 149-160.
- Lachowycz K., Jones A., Page A., Wheeler B., Cooper A., 2012, *What can global positioning systems tell us about contribution of different types of urban greenspace to children's physical activity?*, Health & Place, no. 8, s. 586-594.
- Lis A., Burdziński J., Gubański J., Walter E., Bocheńska-Skałecka A., 2014, *Aktywizacja przestrzeni publicznych w mieście – ocena potencjału miejsc: część 1 – tereny nadrzeczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu, Wrocław.

- Nasar J., Holloman Ch., Abdulkarim D., 2015, *Street characteristics to encourage children to walk*, Transportation Research Part A 72, s. 62-70.
- Muszyńska-Jeleszyńska D., 2012, *Tereny nadrzeczne w strukturze przestrzenno-funkcjonalnej Bydgoszczy. Problemy rozwoju i rewitalizacji*, praca doktorska, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz, s. 245-257.
- Popkin B., Duffey K., Gordon-Larsen P., 2005, *Environmental influences on food choice, physical activity and energy balance*, Physiology & Behavior, no. 86, s. 603-613.
- Ries A., Voorhees C., Roche K., Gittelsohn J., Yan A., Astone N., 2009, *A quantitative examination of park characteristics related to park use and physical activity among urban youth*, Journal of Adolescent Health, no. 45, s. 64-70.
- Reyes M., Paez A., Morency C., 2014, *Walking accessibility to urban park by children: A case study of Montreal*, Landscape and Urban Planning, no. 125, s. 38-47.
- Rosenberg D., Ding D., Sallis J., Kerr J., Norman G., Durant N., Harris S., Saelens B., 2009, *Neighborhood environment walkability scale for youth (NEWS-Y): Reliability and relationship with physical activity*, Preventive Medicine, no. 49, s. 213-218.
- Roman C., Stodolska M., Yahner J., Shinew K., 2013, *Pathways to outdoor recreation, physical activity, and delinquency among urban latino adolescents*, Published online: 3 October 2012, The Society of Behavioral Medicine 2012, s. 151-161.
- Sandy R., Tchernis R., Wilson J., Liu G., Zhou X., 2013, *Effects of the built environment on childhood obesity. The case of urban recreational trails and crime*, Economic and Human Biology, no. 11, s. 18-29.
- Skowroński A., 2006, *Zrównoważony rozwój perspektywą dalszego postępu cywilizacyjnego*, Problemy Ekorozwoju: Studia Filozoficzno-Sozologiczne, no. 1(2), s. 47-57.
- Stark J., Neckerman K., Lovasi G., Quinn J., Weiss Ch., Bader M., Konty K., Harris T., Rundle A., 2014, *The impact of neighborhood park access and quality on bodymass index among adults in New York City*, Preventive Medicine, no. 64, s. 63-68.
- Sugiyama T., Leslie E., Giles-Corti B., Owen N., 2009, *Physical activity for recreation or exercise on neighbourhood streets. Associations with perceived environmental attributes*, Health & Place, no. 15, s. 1058-1063.
- Timperio A., Salmon J., Ball K., Velde S., Brug J., Crawford D., 2012, *Neighborhood characteristic and TV viewing youth: Nothing to do but watch TV?*, Journal of Science and Medicine, no. 15, s. 122-128.
- Thompson C., 2013, *Activity, exercise and the planning and design of outdoor spaces*, Journal of Environmental Psychology, no. 34, s. 79-96.
- Trnovec T., Cook T.M., Kahayova K., Nyulassy S., 2001, *Civilization as a threat to human health?*, Central European Journal of Public Health, no. 9(1), s. 49-52.
- Wolch J., Jerrett M., Reynolds K., McConnell R., Chang R., Dahmann N., Brady K., Gilliland F., Su J., Berhane K., 2011, *Childhood obesity and proximity to urban parks and recreational resources. A longitudinal cohort study*, Health & Place, no. 17, s. 207-214.
- Wojtyła A., Kapka-Skrzypczak L., Paprzycki P., Diatczyk J., Bylina J., 2011, *Raport: Zachowania zdrowotne młodzieży*, IMW, Lublin.
- Wolny B., 2003, *Wychowanie fizyczne jako integralny składnik wszechstronnego wychowania człowieka*, [w:] Nowak M., Ożóg T., Rynio A. (red.), *W trosce o integralne wychowanie*, Wydawnictwo KUL, Lublin.